

گزارش همایش بزرگداشت مولانا و مثنوی معنوی در دانشگاه گواهای (ایالت آسام، هند)

سید عبدالحمید ضیایی*

همایش سه‌روزه بزرگداشت مولانا جلال‌الدین محمد بلخی و مثنوی معنوی، در دانشگاه گواهای (شهر گواهای واقع در ایالت آسام، هند)، با حضور دکتر سید عبدالحمید ضیایی وابسته فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در دهلی‌نو و نیز دکتر میر جلال‌الدین کزازی، دکتر سید رضا مصطفوی سبزواری (استادان برجسته دانشگاه علامه طباطبایی، تهران) و برخی از استادان دانشگاه‌های ایران و هند به‌مدت سه روز (از ۲ تا ۴ مارس ۲۰۰۷ برابر با ۱۱ تا ۱۳ اسفند ۱۳۸۶ ه.ش) برگزار شد.

مراسم افتتاح این همایش با استقبال گسترده استادان و دانشجویان زبان فارسی در هند همراه بود. در ساعت ۴ بعد از ظهر، باهمخوانی صوفیانه و نمادین گروه ذکر دانشگاه گواهای مراسم آغاز شد. سپس استاد فیزیک و رئیس دانشگاه گواهای، دکتر امرجیوتی چودری، به‌ایراد سخن پرداخت و به‌زبان انگلیسی سخنانی درباره‌ی شأن عرفانی مولانا به‌عنوان بزرگترین نماد معنویت بشری ایراد کرد. وی نحوه‌ی آشنایی خود با شخصیت مولانا را مربوط به مطالعه‌ی کتابی به‌نام *The Path of Physics* (راه فیزیک) دانست که در آن کتاب تأکید شده بود که در فیزیک هیچ‌جایی برای دل وجود ندارد. دکتر چودری، تلاش خود برای یافتن «راه دل» را مدخلی بر تلاش خود در شناخت مولانا دانست. وی در ادامه سخنان خود به‌ابزار گونگی شعر برای مولانا در جهت انتقال

* مسئول کنونی خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو.

عواطف و افکار بلند و پیام‌های دل‌انگیزش اشاره کرد و اظهار امیدواری نمود که در این همایش بحث‌های خوب و رازهای محبوب مولانا فاش شود تا مردم عامّه نیز از مواهب همایش بهره‌مند شوند.

پس از سخنرانی رئیس دانشگاه، سرکارخانم دکتر پناهی، عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء تهران، ابیات نخستین مثنوی (نی‌نامه) را قرائت کرد.

دکتر سید اوصاف علی، استاد و عضو بنیانگذار دانشگاه همدرد و رئیس آرشیو مرکز تحقیقات دهلی، سخنران بعدی بود. وی به‌خاطرهای از پدر بزرگ خود درباره مثنوی اشاره کرد که در لحظات احتضار با دیدار و خواندن مثنوی، در آرامش مطلق جان سپرد. دکتر اوصاف علی به‌پیام‌های مثنوی و اهمیّت آن برای زمانه ما اشاره کرد و جنبه‌های لطیف و انسانی مثنوی معنوی را شایسته تحسین و اقبال عمومی دانست.

سپس دکتر سید عبدالحمید ضیایی به‌بررسی سیر تاریخی حیات مولانا و وقایع زندگی شگفت او پرداخت و تحوّل باطنی مولانا را پس از دیدار شمس نقطه مرکزی بحث خود قرار داد.

دکتر ضیایی، مولانا را پیش از دیدار شمس، فقیهی متکلم و زاهدی اندوهگین، «مُرده‌ای گریان» و به‌عبارت دیگر «یک غزالی خائف و پهراس» توصیف کرد که شیخی زیرک، سجاده‌نشینی با وقار، سرآمد علوم رسمی و صدرنشین مسند فتوی و تدریس و حکمت نظری بود. اما پس از دیدار شمس، آن مُرده گریان، در قمار عاشقانه شگفت خود با پیری ژولیده و بی‌سر و دستار به‌نام شمس تبریزی، آتش در ماضی و مستقبل زد و «همچون شرر خندیدن» و طربناکی و طراوت را آموخت. مولانا آتشفشانی بود که دریچه‌هایش مسدود بود و عقابی که بالهایش به‌زنجیرهای علوم رسمی بسته بود. شمس تبریزی دریچه‌ها و زنجیرها را گشود و به‌مولانا فوران و پرواز را آموخت.

دکتر ضیایی اظهار امیدواری کرد که در جهان پرستم و سرشار از خشونت و تروریسم معاصر، اندیشه‌ها و آراء صلح‌گرایانه و تساهل‌آمیز مولانا بتواند چون نسیمی روح‌نواز وزیدن گیرد.

دکتر افسر رهبین، رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی افغانستان در دهلی‌نو، نیز با قرائت پیام سفیر افغانستان در هند و آرزوی جهانی شدن اندیشه‌های مولانا، شعری به‌زبان اردو درباره مفهوم عشق خواند که مورد تشویق و استقبال حاضران واقع شد. در پیام سفیر افغانستان با استناد به شعر شیخ بهایی، مثنوی معنوی، قرآن به‌زبان پهلوی نام گرفته و به‌اقدام سازمان علمی فرهنگی یونسکو در نامگذاری سال ۲۰۰۷ به‌نام مولانا اشاره شده است.

دکتر سید رضا مصطفوی سبزواری، استاد دانشگاه نیز پیام رئیس دانشگاه علامه طباطبایی تهران را خطاب به‌همایش قرائت کرد. در این پیام، رئیس دانشگاه، ضمن بزرگداشت مقام معنوی مولانا، از برگزارکنندگان همایش قدردانی نموده، خواستار تعمیق روابط فرهنگی ایران و هند شده بود.

در پایان مراسم افتتاحیه نیز دکتر رقیب‌الدین، دبیر همایش، از حضور استادان و دانشجویان زبان و ادب فارسی در دانشگاه گواهاتی سپاسگزاری کرد.

برخی از استادان حاضر در سمینار سه‌روزه مولانا عبارت بودند از:

۱. دکتر میر جلال‌الدین کزازی - استاد دانشگاه علامه طباطبایی، تهران
۲. دکتر محمد غفرانی جهرمی - استاد دانشگاه شیراز
۳. دکتر سید رضا مصطفوی سبزواری - استاد دانشگاه علامه طباطبایی، تهران
۴. دکتر مهین پناهی - استاد دانشگاه الزهراء، تهران
۵. دکتر سعید روزبهانی - مدرس دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار
۶. دکتر ناهید حجازی - عضو هیأت علمی فرهنگستان زبان و ادب فارسی
۷. دکتر سید اختر حسین کاظمی - استاد زبان فارسی دانشگاه جواهرلعل نهرو، دهلی‌نو
۸. دکتر اوصاف علی - عضو بنیانگذار دانشگاه همدرد، دهلی‌نو
۹. دکتر رقیب‌الدین - دبیر همایش و استاد دانشگاه گواهاتی
۱۰. دکتر استفان پوپ - استاد مطالعات ایران‌شناسی و تاریخ هند، دانشگاه بامبرگ آلمان

مقالات ارائه شده در همایش، به بررسی شخصیت و آراء اخلاقی و فلسفی مولانا اختصاص یافته بود و به سه زبان انگلیسی، فارسی و اردو ارائه شد.

دکتر مهین پناهی در مقاله خود با عنوان «بنیان اخلاق نزد مولوی در مقایسه با سایر فلاسفه و عرفا» به بررسی مفهوم حسن و قبح و تأکید مولانا بر توأم بودن عقل و شریعت در تکوین یک تئوری اخلاقی کارآمد پرداخت.

دکتر میر جلال الدین کزازی نیز در سخنرانی خود که مورد استقبال ویژه حاضران قرار گرفت به چگونگی سروده شدن مثنوی اشاره کرد و در توضیح بیت:

مدتی این مثنوی تأخیر شد مدتی بایست تا خون شیر شد
 اظهار داشت:

”تبدیل شدن خون به شیر به خواست مادر، باز بسته نیست. شیر سخن نیز به همین سان از خون اندیشه مولانا پدید آمده است. سرودن مثنوی به خواست مولانا باز بسته نبوده است. مثنوی تنها شاهکار زبان فارسی است که به یکباره، ناگهان، در بی‌زمان و در ناکجا آغاز می‌گیرد و یکباره در ناکجا و بی‌زمان به پایان می‌رسد. تو گویی، دمی، دری بر مولانا گشوده شده، مثنوی از آن در به‌درون او ریخته است؛ دمی دیگر آن در فراز گردیده و کار به پایان آمده است. آتش است و باد نیست. هم از این روست که در دامان جان کسی می‌گیرد که همدرد مولانا است. او هم نیی است که می‌داند در این جهان تن، در این مغاک خاک، گرفتاری است که به هر سوی که می‌نگرد با بیگانگی روبه‌رو می‌شود. از گونه و گوهر این جهان نیست. همه مثنوی، داستان این ناله‌هاست.“

در مقاله نردبان آسمان، دکتر سید رضا مصطفوی سبزواری، آثار ارزشمند و عارفانه مولانا شامل مثنوی، غزلیات شمس، فیه مافیه و... را در بردارنده عالی‌ترین مفاهیم عرفانی دانست که به حق نردبان صعود به آسمان‌ها نام گرفته است:

نردبان آسمان است این کلام هر که زو برمی‌رود آید به‌بام

دکتر ناهید حجازی در مقاله خود به بررسی تطبیقی آراء صدرالمتألهین و مولانا در سفر به سوی حقیقت پرداخته و بیان می‌کند که صدرا در سفر خود به سوی حق، با شناخت حضوری و ارائه استدلال‌های فلسفی، اصالت وجود، وحدت وجود و

تشکیک وجود طیّ طریق می‌کند و با این استدلالهای فلسفی زمینه‌ای برای افکار رمزی و صوفیانه خود فراهم می‌سازد. آنچه مهمّ است اینکه این دو متفکر از دو مسیر متفاوت به سوی هدف واحد حرکت می‌کنند.

در مقالات دکتر سیّد اختر حسین و دکتر اشتیاق احمد نیز به روایتگری عرفان در آثار مولانا و نیز صبغه فلسفی آثار مولانا (به‌ویژه مثنوی) اشاره شده و جنبه‌های صوفیانه نمادین و نیز مفاهیم فلسفی این آثار مورد بررسی قرار گرفت. مقاله دکتر استغان پوپ به توصیف چگونگی جلوه‌گری شخصیت مولانا در جاویدنامه اقبال لاهوری اختصاص داشت و دکتر پوپ با ارائه شواهد به بررسی تطبیقی آراء این دو شاعر پرداخت.

دکتر سعید روزبھانی در مقاله خود به بررسی سیمای عرفانی پیامبر اعظم (ص) در مثنوی و دیگر آثار مولانا پرداخته، با اشاره به عظمت عرفانی شأن پیامبر در میان عارفان به بررسی مسائلی همچون معراج، سبقت ذات محمدی بر کلّ آفرینش، برتری پیامبر بر همه انبیاء، امتزاج شریعت محمدی با طریقت و حقیقت اهتمام ورزیده بود. دکتر روزبھانی با تأکید بر وجوه عرفانی مفهوم معراج، به تبیین سه رکن: مهمانی در پیشگاه معشوق، برتری انسان ملکوتی بر فرشتگان و نهایت قرب پرداخته، متذکر شد که پیامبر در عین عاشقی، به مقام معشوقی نیز دست یافته بود.

دکتر غفران جهرمی نیز در مقاله‌اش با عنوان «مولانا و معشوقانش: عشق افلاطونی؟»، این مسأله را مطرح کرد که تعدادی از عارفان مسلمان (احمد غزالی، روزبھان بقلی و...) با عنوان عرفای جمال‌پرست که خداوند را در صورت زیبارویان می‌بینند مشهورند. نگارنده مقاله با طرح آراء ابن عربی و مولانا، اعتقاد دارد که باید این دو متفکر عارف را نیز به فهرست جمال‌پرستان افزود. همچنین در این مقاله انگیزه‌های متفاوت عشق نزد مولانا و ابن عربی مورد بررسی واقع شد.

مراسم اختتامیه همایش سه‌روزه بزرگداشت مولانا در ساعت ۴ بعد از ظهر روز یکشنبه ۱۳ اسفند ۱۳۸۵ هـ/ش/۴ مارس ۲۰۰۷ م) در بخش زبان فارسی دانشگاه گواھاتی برگزار شد.